

SURİYELİ MÜLTECİLERİN TÜRKİYE’DE EMEK PİYASALARINA ETKİSİ

THE IMPACT OF SYRIAN REFUGEES ON THE LABOUR MARKETS IN TURKEY

Prof.Dr.Zeki PARLAK

İstanbul Üniversitesi, Öğretim Üyesi, İstanbul/Türkiye

ÖZ

Suriye’de yaşanan iç savaş binlerce insanın ölümüne ve milyonlarcasının ise yerinden yurdundan olmasına yol açmıştır. 5-6 Milyon insan başta Türkiye olmak üzere Lübnan ve Ürdün gibi ülkelerde mülteci olmuştur. Bu mültecilerin 3.5 Milyonu Türkiye’ye yönelmiştir. İlk yıllarda savaşın kısa sürede biteceği öngörüldüğünden Türkiye bu insanlara mülteci statüsü yerine hiçbir hukuki anlamı olmayan “misafir” statüsü verilmiştir. Ne var ki savaşın uzun süreceği anlaşılınca bir yasal düzenleme ile Suriyeliler “geçici koruma” kapsamına alınmıştır. Bu onlara, eğitim, sağlık ve emek piyasalarına erişim izini vermektedir. İlk iki haklarını mülteciler hemen kullanırken, emek piyasalarına erişim hakkı Ocak 2016’da çıkarılan çalışma izini yönetmeliğini beklemek zorunda kalmıştır. Ancak verilen çalışma izininin mültecilerin oturma izni aldıkları şehirlerde geçerli olması ve Suriyeli işçi sayısının işyerinde yerli işçilerin % 10’undan fazla olması gibi sınırlamalar içermektedir. Bu nedenle kayıtlı oldukları kentlerde iş bulamayan mültecilerin iş bulmak için büyük şehirlere yönelirken çalışma izininin de anlamı kalmamıştır. Bu kadar çok sayıda mültecinin emek piyasalarına girmesi bir yandan vasıfsız emek arzının yetersiz kaldığı büyük şehirlerde hazır giyim ve tekstil gibi işgücü açığını kapatırken diğer yandan da tarım ve inşaat sektörlerinde çok sayıda yerli işçiyi işinden etmiş, ücretler düşmüş ve çalışma şartları da kötüleşmiştir. Ek olarak çocuk işçiliği ve kayıt dışılık ürkütücü boyutlara ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Göçmenler, Geçici Koruma, Emek Piyasaları, Çocuk İşçiliği

ABSTRACT

Syrian Civil war has left thousands dead and millions without homes. Some 6 million have become refugees in Turkey and the neighbouring countries such as Lebanon and Jordan. 3.5 million of them come to Turkey and more and more are still coming. Initially it was reckoned that the war would end very soon, the Syrian people were not given the statute of refugees they were called as “guests” which do not have any legal implication. Nevertheless, after it was realised that the war will last long, then they were included into the coverage of “temporary protection”, which gives them the refugees status. This right provided them with the right to access to health care, education and labour markets. They were able to use the first two rights immediately while had to wait until 2016 for the access to the labour markets. They were issued work permits, valid only in the cities where they are registered. The employers were allowed to employ Syrian refugees as much as % 10 percent of their local workforce. Failing to find enough jobs in the cities where they were registered most of the refugees sought to move into the big cities. Thus the work permits became meaningless. Such huge influx of refugee into the large cities and cities in the south part of Turkey have had enormous effects on the local labour markets. While providing fresh labour supply to the industries such as textile and garments in the big cities which traditionally suffers from the insufficient unskilled labour supply this influx of refugee displaced many local workers and deteriorated the wages and working conditions in the construction and agriculture industries all over Turkey. Moreover, child labour and informal employment reached extreme levels.

Key Words: Syrian Refugees, Temporary Protection, Labour Markets, Child Labour

1. GİRİŞ

2011 yılının Mart ayında başlayan ve 7 yıldır sürüp giden Suriye iç savaşı, yaklaşık 12 milyon insanın yerlerinden edilmesi ve yaklaşık 5.5 milyon insanın da Türkiye, Lübnan ve Ürdün'de mülteci durumuna düşmesi ile sonuçlanmıştır. Bu savaşın en ağır yükünü 3.3 milyon Suriyeli mültecilere kapısını açarak Türkiye omuzlamıştır. Kimyasal dâhil her türlü silahın kullanıldığı, sivil katliamının ve etnik temizliğin ürkütücü boyutlara ulaştığı bu savaş Suriye iç savaşı olmaktan çoktan çıkıp küresel bir vekâlet savaşına dönüşmüştür. Bu savaşın sonuna gelindiğine dair emareler mevcut olsa da belirsizliği kalıcı kılan şartların büyük ölçüde önemini koruduğu kabul edilmektedir. Ne yazık ki savaşın bitmesi halinde bile Suriyelilerin altyapısı tamamen harap olmuş ve şehirleri yakılıp-yıkılmış olan ülkelere hemen geri dönmesi çok mümkün görünmemektedir.

Şu ana kadar Türkiye'ye 3.3 milyon Suriyeli mülteci gelmiş durumdadır ve halen bu sayı artmaya devam etmektedir. Başlangıçta mülteci akını kısa süreli ve geçici bir durum olarak görülmekte ve değerlendirmeler de buna göre yapılmaktaydı. Bu nedenle, Suriyeli mültecilere hiçbir hukuki niteliği olmayan misafir statüsü verilmesi yoluna gidilmiştir. Oysa Suriye Savaşı'nın hemen bitmeyeceği ve mültecilerin uzun süre daha Türkiye'de kalacakları ya da önemli bir bölümünün artık yaşamlarını Türkiye'de sürdürecekleri anlaşıldıktan sonra "geçici koruma" kapsamına alınmıştır. Bu statünün onlara eğitim, sağlık ve emek piyasalarına erişim hakkı vermektedir. Mülteciler, sağlık ve eğitim haklarını hemen kullanırken emek piyasalarına erişim hakkı için 2016 Ocak ayında çıkarılan yönetmeliği beklemek zorunda kalmıştır.

Bununla binlerce Suriyeli mültecinin emek piyasalarına girişi, yerel emek piyasalarında bütün dengeleri sarsan ölçüde etkileri beraberinde getirmiştir. Büyük şehirler başta olmak üzere Türkiye genelinde kayıt-dışılık ve çocuk emeği ürkütücü boyutlara ulaşırken belirli bölge ve sektörlerde işsizlik artmış ve ücretler düşmüştür. Bunlara ek olarak Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde ev kiralarının ve gıda fiyatlarının yükselmesi Suriyelilerle yerli halk arasında gerilimi arttırıcı niteliğe bürünmüş ve yer yer infiale sebep olacak ölçülere ulaşmıştır.

Bu çalışma, Suriyelilerin emek piyasalarına etkilerinin tüm ekonomide yeknesak olmadığını, vasıfsız yerli emek arzına bağlı olarak sektörden sektöre ve bölgeden bölgeye farklılık gösterdiği ileri sürmektedir. Ayrıca, Suriyelilerin metal imalat ve hazır giyim sektörlerindeki emek piyasalarını olumsuz etkilemediği, yoğun olarak yaşadıkları güney illerimizde daha çok tarım ve inşaat sektörlerinde ücretlerin düşmesine ve işsizliğin artmasına etkilerinin olabileceği iddia edilmektedir. Çalışma 2015-2017 tarihleri arasında İstanbul'da farklı semtlerde çalışan ve yaşayan Suriyelilerle yapılan nitel mülakat ve gözlemler dayalı olarak hazırlanmıştır.

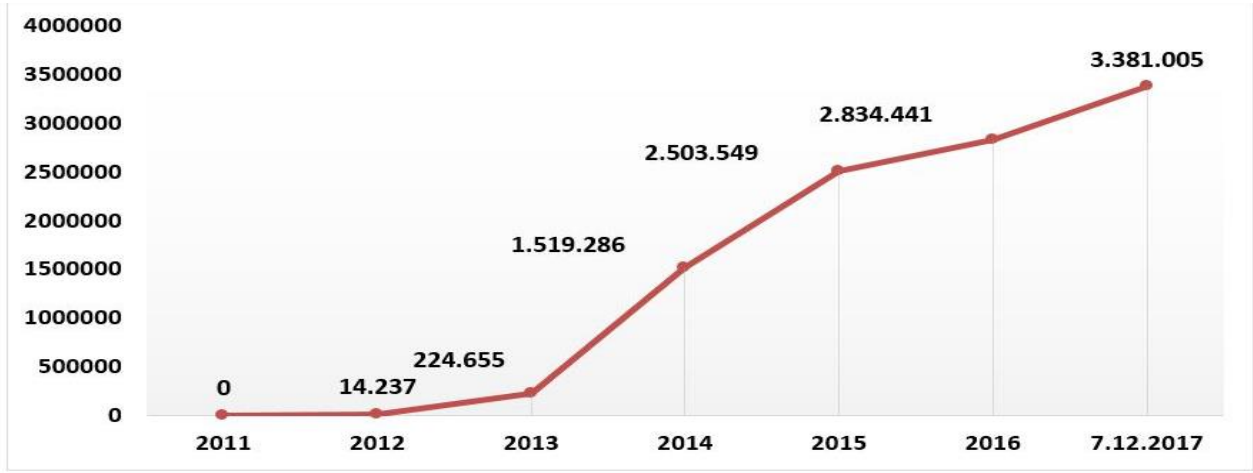
2. TÜRKİYE'DE SURIYELİ MÜLTECİLER

Geleneksel olarak göç veren bir ülke olarak bilinen Türkiye, eski Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden ve iç savaşın yaşandığı Irak, Afganistan ve Somali gibi ülkelere kaçarak gelen mültecilerin hedef ülkelerinden bir haline gelmiştir (Toksöz, Erdoğan ve Kaşka, 2012). Suriye iç savaşının patlak vermesinden sonra ise, göçün boyutu değişmiş ve Türkiye milyonlarca mülteciyi ağırlamak zorunda kalmıştır. Böylece dünyanın en fazla mülteci misafir eden ülkelerinden biri haline gelmiştir (İçduygu, 2017). Suriye'de meydana gelen iç savaş, toplam 500-600 bin insanın ölümüne, 12 milyon insanın yerinden olmasına ve yaklaşık 5.5 milyon Suriyeli mültecinin dünyanın farklı ülkelerine göç etmek zorunda bırakmıştır. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin ve Türkiye Göç İdaresi'nin verilerine göre, 7 Temmuz 2011 ile 7 Aralık 2017 tarihi arasında toplam 3.381.005 kişi Türkiye'ye sığınmış durumdadır. Bu toplam, mültecilerin % 61'ne denk gelmektedir. Bu arada 100.000 civarında Suriyelinin de kaçak olarak Türkiye'ye girdiği ve hiçbir kaydının bulunmadığı varsayılırsa, bu sayının rahatlıkla 3.5 milyonu bulduğu söylenebilir. Diğer mülteciler ve kaçaklarla birlikte düşünüldüğünde ise, bu sayının 4 milyonu aşması muhtemeldir.

Grafik:1'den de görüleceği üzere, ilk yıllarda yoğun bir mülteci akını mevcut değildir. Ancak Suriye İç Savaşının 2014'den sonra şiddetlenmesi ile mülteci sayısının 1.5 milyona ulaştığı görülmektedir. Bunun nedeninin çoluk-çocuk demeden katliamlar yapan IŞİD'in harekete geçmesidir. Mülteci sayısı 2015'de 2.5 milyona, 2016'da 2.8 milyona, 2017'de ise 3.3 milyona ulaşmıştır. Bu süreç içinde 250.000'den fazla Suriyeli bebeğin Türkiye'de doğduğu tahmin edilmektedir¹.

¹Suriye'de hükümete karşı savaşan Özgür Suriye Ordusunun pek çok yerde elindeki toprakları kaybetmesi ile 3-4 milyon Suriyeli Nisan 2017 İdlib bölgesine sıkışmış durumdaydı. Bu mültecilerin büyük bir kısmının Türkiye gelmesi beklenmekteydi. Türkiye'nin İdlib'e asker çıkarması ile bu tehlike şimdilik savuşturulmuştur.

Grafik 1 Yıllar Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Mülteciler

Kaynak:Göç İdaresi, 2017, GEÇİCİ KORUMA, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713

Her şeyini terk edip sadece canını kurtarmanın derdine düşen insanların son çare olarak sığındığı ülke olarak Türkiye, öncelikle tarih önünde tüm insanlığa karşı zorlu ve zorlu olduğu kadar da asil ve onurlu bir görevi üstlenmiştir. Bunun önemi o kadar büyüktür ki, bu büyük insanlık görevini yerine getirmenin önüne ve ardına hiçbir kelime koyarak gölgelenmemeli ve önemine halel getirilmemelidir. Bunu kabul ettikten sonra, bu onurlu görevi daha iyi nasıl yerine getirmek mümkündür ve hangi tedbirler alınırsa bu sorunun gelecekte daha kolay ekonomik, sosyal ve kültürel bünyemize intibakı sağlanabilir diye düşünmek ve alternatifleri tüm toplum kesimleri olarak tartışarak aramak durumundayız.

Türkiye'nin tek başına böyle bir sorunun uzun vadeli üstesinden gelmesi, büyük zorlukları göze almasını gerektirecektir. Hâlihazırda Türkiye'nin bu mülteciler için yaptığı toplam harcamanın, 30 Milyar TL'yi aştığı bilinmektedir. Gerek BM ve gerekse AB'nin bu konuda yaptığı yardımlar ise toplam olarak 500 Milyon dolar seviyesinde kalmıştır. Bu hususta Batılı zengin ülkelerin bu kadar büyük insanlık dramı karşısındaki tamamen duyarsız ve ilgisiz davranışları, Batının insan haklarından, demokrasiden, barıştan ve hukuktan ne anladığını açıkça göstermektedir.

Suriye'de savaş bittikten sonra bile Suriye'de siyasi, iktisadi ve sosyal istikrarın kısa sürede sağlanmasını beklemek gerçekçi olmasa gerektir. Bu nedenle düşük seviyede de olsa Türkiye'ye mülteci akınının devam edeceği öngörülebilir. Nitekim 16 Kasım 2017 ile 7 Aralık 2017 tarihleri arasında 60 binden fazla mülteci Türkiye'ye gelmiştir. Bu konuda ifade edilmesi gerekene bir başka husus da Suriyeli göçmenlerin tamamının ülkelerine dönmelerinin söz konusu olmayacağıdır. Zira gerek PYD, gerek IŞİD ve gerekse Esed rejimi tarafından yapılan etnik temizlik ve yaşanan savaş nedeniyle, Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan bu insanların gidecek ne bir işi ve ailesi ve ne de başını sokacağı bir yuvası kalmıştır.

3. GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜ

Suriye'de iç savaşın başlamasından sonra Esed rejiminin kısa bir süre içinde devrileceği tahmin edildiğinden, Türkiye'ye ilk önce sığınan mültecilere herhangi bir statü verilmemiştir. Henüz belirsizliğin devam ettiği bu ortamda, sığınmacılar hiçbir hukuku temeli olmayan "misafir" kavramı kullanılmıştır (Kızıl, 2016). Savaşın uzaması ve mültecilerin zor ve insanlık dışı şartlara maruz kalması üzerine "geçici koruma" statüsü verilmiştir. Böylece ülkelerinde durum normale dönene kadar, Türkiye'de sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanmalarının ve emek piyasalarına erişim haklarını elde etmelerinin yolu açılmıştır. Geçici koruma kapsamında bulunanların, çalışma izni müracaatları uzun bir süre reddedilmiştir. Ancak Ocak 2016'da çıkarılan bir yönetmelikle geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere verilecek çalışma izinleri düzenlenmiştir. Bu düzenleme, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye'ye ilk girişlerinin başladığı Nisan 2011'den Ocak 2016'ya kadar yasal olarak çalışmalarının mümkün olmadığı ve bu tarihe kadar çalışanların tamamının kayıt dışı olduğu anlamına gelmektedir (Çetingüleç, 2016). Geçici koruma statüsü, Türkiye'ye yasal yollardan gelen Suriyelilerin Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun kapsamında çalışmalarına izin verilmesini öngörmektedir. Türkiye'de, geçici koruma kapsamı dışında kalan yaklaşık 100.000 Suriyelinin olduğu belirtilmektedir. Pasaportsuz ya da yasadışı yollardan Türkiye'ye giriş yapan ve geçici koruma statüsüne sahip olmayan Suriyeliler, 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun'un kapsamı dışında kalmaktadırlar.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin, "İş Piyasasına Erişim Hizmetleri" başlıklı 29. Maddesine bağlı olarak Suriyeli mültecilerin çalışmalarına dair usul ve esasları belirleyen Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 15 Ocak 2016 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanmıştır.² Suriyelilere çalışma hakkı tanıyan bu yönetmelik, geçici koruma sağlananların sayısını işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısını % 10'unu ile sınırlandırdığı gibi geçici koruma sağlanan yabancılara verilecek çalışma izninin süresini de her seferinde en fazla 1 (bir) yıl ile sınırlandırmıştır. Ayrıca mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak olan ve geçici koruma kapsamında bulunanların çalışma izninden muaf olacakları hükme bağlanmıştır. Bu şartlar göre çalışacakların il valiliklerine müracaat edecekleri öngörülmüştür. Türkiye'de en az 6 aydır oturma izni olan mülteciler çalışma iznine başvuracaktır. Çalışma izni alan Suriyelilere asgari ücretin altında ücret ödenmeyecek olması önemli ve göçmenleri koruyucu bir düzenleme olarak dikkat çekmektedir.

Geçici koruma statüsü, mültecilere kendi istekleri dışında ülkelerine gönderilmeme hakkı da vermektedir. Bu, Suriye'de savaş bitse bile mültecilerin bir kısmının Türkiye'de yaşamaya devam edebilecekleri yönündeki tahminleri kuvvetlendirmektedir. Bu gerçekler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin Suriyeli sığınmacıların ihtiyaçlarına yönelik uzun vadeli ve kalıcı çözümler aranmasının yanı sıra Türk toplumuyla bütünleşmelerine yönelik politikalar geliştirmesi önem arz etmektedir (ORSAM, 2015). Çünkü hâkim olabildiğimiz, kontrol edebildiğimiz ve yönetebildiğimiz takdirde ekonomik ve sosyal olayları ve sorunları, uzun vadeli olarak kendi lehimize yönlendirmemizin mümkün olduğu gerçeğini hatırdan çıkarmamak gerekir.

4. SURIYELİ MÜLTECİLERİN ÇALIŞMA ŞARTLARI VE ÜCRETLERİ

Suriye'deki hayatlarına ve işlerine kaldıkları yerden devam ederken aileleri AVM' de vakit geçiren zengin mültecilerin aksine, mülteci kampları dışında kalan orta ve alt sınıflardan gelenler Suriyeliler hayatlarını sürdürebilmek için çalışmak ve gelir temin etmek zorundaydılar. Ocak 2016'da Geçici Koruma kapsamına alınan Suriyelilere çalışma izni verilinceye kadar mültecilik müracaatı kabul edilen ve oturma izni verilenlerin, oturma belgelerine "çalışamaz" damgası vurulmaktaydı. Dolayısıyla bu kişilerin yasal yollardan iş arama ve çalışma hakları mevcut değildi. Bu süre içinde sadece 7.351 Suriyeli vasıflı işçiye çalışma izni verilmiştir. Türkiye'nin dört bir yanında kayıtdışı ve kaçak olarak çalıştığı tahmin edilmektedir.

Suriyeli mülteciler, Türkiye'ye geldikleri günden itibaren hemen hemen her sektörde çalışmakta, ayakkabı boyacılığından, tellaklıktan, hamallığa ve tezgâhtarlığa kadar geçici, güvencesi az ve düşük ücretli kabul edilen her türlü işi yapmaktadırlar. Yoğun olarak çalıştıkları sektörlerin başında inşaat, tekstil ve tarım sektörleri gelmektedir. Ne var ki, şimdilerde onları pastane ve kafeteryalarda, otellerde, oto yıkama servislerinde, oto tamircilerinde, lastikçilerde, marketlerde, temizlik şirketlerinde ve semt pazarlarında pazarlarda kısaca her yerde görmek mümkün olmaktadır. Milyonlarca **Suriyeli** mülteci, artık **Türkiye'de** istihdamın önemli bir unsuru haline gelmiş durumdadır. Özellikle ilk yıllarda maruz kaldıkları yokluk ve yoksunluk onları çok düşük bir ücret karşılığı en ağır işleri bile yapmak mecburiyetinde bırakmıştır. Bu durum, aynı zamanda Türkiye emek piyasasında emek istismarı ve diğer insanlık dışı uygulamaların sergilenmesinin de kapısını aralayan bir gelişme olarak kendini göstermiştir. Suriyeli mülteci akınının hala devam etmesi, bir yandan vasıfsız emek arzını arttırırken, diğer yandan da ücretlerin her geçen gün daha da düşmesine neden olmaktadır. Bu da, onların Türkiye'nin "yeni ucuz emek deposu" haline geldiğini göstermektedir. İlk yıllarda karşılaştıkları vahim çalışma şartlarını anlatan Suriyeli bir yaşlı mültecinin söyledikleri bu hususu desteklemektedir:

"Suriye'de iken iki kızım üniversiteye gidiyordu, burada yaklaşık iki aydır tekstil atölyesinde 11-12 saat ayakta çalışıyorlar. Daha önce Suriye'de hiç çalışmadılar, şimdi akşam ayakları şişmiş halde eve geliyorlar. Biri aylık 500 TL alıyor, diğeri 400 TL alıyor, üçüncüsü de yeni başladı. Pazarlık yapma şansımız yok, kaç para verirlerse razı olmak durumundayız." (Mazlumder, 2013).

Bir mülteci geçimlerini nasıl sağladıklarını da şöyle anlatmaktadır:

"Ben kardeşim ile kalıyorum yani iki aileyiz. Kardeşim 3 benim de 5 çocuğum var. Toplam 12 kişiyiz." .... "Bazı tanıdıklarımız Bağcılar'daki tekstil atölyelerinde çalışıyor. Biz de Tarlabası'ndaki tekstillerde ortacı olarak çalışıyoruz. Araçlara kumaş yüklüyoruz, gelen yükleri indiriyoruz. Günlük 40 TL alıyorum. Çocuklar da çalışıyor onlar ise eğer bir hafta çalışırsa 100 TL alıyor. İş sürekli değil, ne zaman ihtiyaç olursa o zaman çağırıyorlar. Çoluk, çocuk evdeki kadınlar da çalıştığında 2 bin 500 TL elimize geçiyor. Bunun da bin 300 TL'Si kiraya gidiyor." (Eser, 30.11.2014).

²Türkiye'de mevzuat uyarınca hangi statüde olursa olsun yabancıların bazı meslek ve görevleri yapmaları Türkiye'deki yabancılar dış hekimliği, hastabakıcılık, ebelik, eczacılık, veterinerlik, özel hastanelerde sorumlu müdürlük, avukatlık, noterlik, özel ya da kamu kuruluşlarında güvenlik görevlisi, kara suları dâhilinde dalğışık, kaptanlık, kılavuzluk ve sair meslekler ve gümrük müşavirliği gibi iş ve meslekleri yapamamaktadır.

Bir başkası ise benzer şeyler söylemektedir:

“Kardeşimin ailesi ve ben toplam 15 kişiyiz.... Halep'te inşaat işlerinde çalışıyorduk. Burada çalışacak bir iş bulamadık. Kardeşim sokak sokak dolaşip salıncakla çalışıyor. Çocuklarımız ışıklarda mendil satıyor. Ben inşaat işlerinde amelelik yapıyorum. Günlük iş olduğunda para kazanabiliyorum. Kiraya aylık bin lira ödüyoruz. Haftada 250 lira kazanıyorum. Kardeşim de 500 TL ancak kazanıyor. Hanımlar tekstilde çalışıyor. Çocuklar da mendil satıyor... Elimize ayda 2 bin TL geçerse mutlu oluyoruz. Ama çocuk çok olunca derdi de çok oluyor. Üstümüze giyecek kıyafet bulamıyoruz. Çocuklarımıza bir ayakkabı alamıyoruz...” (Eser 30. 1.2014).

Mültecilerin çoğunlukla küçük veya kayıt-dışı işletmelerde çalıştıkları, özellikle küçük işletmelerin emek bolluğu nedeniyle ücretlerin düşmesinden memnun oldukları ifade edilmektedir (Çelenk, 26 Ocak 2015). Tekstil ve hazır giyim sektöründe küçük işletmelerde mültecilere 2013'de 750-800 TL verildiği, makede çalışacak kadar vasıf sahibi olanlara daha yüksek ücret ödendiği, 2014'de ise en fazla 600 TL verildiği iddia edilmektedir (Hürriyet, 20 Ekim 2014). Ancak mülakat yapılan Suriyeli tekstil işçileri son zamanlarda İstanbul'da tekstil hazır giyim ve imalat işletmelerinde çalışan Suriyelilerin 2000-2500 TL civarında ücret aldıkları ve görece olarak çalışma şartlarının düzeldiği ve Suriyelilerin pazarlık gücünün arttığı söylemektedir.

Suriyelilerin yoğun olarak çalıştığı sektörlerin başında tekstil ve hazır giyim gelmektedir. Hazır giyim sektörüne ait işletme ve atölyeler, neredeyse her ilde mevcuttur. Bu nedenle hazır giyim bulduğu her ilde bu sektörde çalışan Suriyelileri görmek mümkündür. Çoğunlukla küçük ve kayıtdışı işletmelerde iş bulan Suriyelilere hazır giyimde meşhur bazı markalara fason üretim yapan tedarikçi işletmede de rastlandığı belirtilmektedir (Kaygısız, 2017). Nitekim bir İngiliz İnsan Hakları Örgütünün yayınlanan raporu bu nitelikteki bazı işyerlerinin Suriyeli yetişkin ve çocuk işçi çalıştırdıklarını iddia etmektedir (BHRRC, 2016). Bu günlük gazetelerde bu konuda çok sayıda habere rastlamak da mümkündür. Ayrıca, marka işletmelere, ikinci-üçüncü kademe taşeron olarak çalışan küçük işletmelerin pek çoğunun kayıt dışı olarak Suriyeli işçi çalıştırmaları yaygın bir eğilimdir.

Türkiye'de işsizlik oranı yüksek olmasına rağmen, tekstil ve hazır giyim sektöründe vasıfsız işgücü açığı bulunduğu bilinmektedir. Bu sektörde ihracat yapan kayıtlı işletmelerin mülakat yapılan yöneticileri sipariş veren marka sahibi işletmeler tarafından çok sıkı denetime tabi tutulmaları sebebiyle Suriyeli işçi çalıştırmadıkları ve Suriyelilere yasal çalışma izini verilmesiyle, bu sektördeki vasıfsız işgücü açığının büyük ölçüde kapanacağına inanmaktadır (Özkan, 02.11.2015).

Suriyeli mültecilerin yoğun olarak çalıştıkları bir diğer sektör, inşaat sektörüdür. İnşaat sektöründe iş, genel olarak vasıfsız ve geçicidir. Bu nedenle diğer sektörlerde iş bulamayan vasıfsız mülteciler, yaşadıkları tüm kentlerdeki inşaatlarda “günübirlik çalışarak çocuklarına ekmek parası kazanmaktadır”. İnşaatlarda çalışan yetişkin mültecilere 50-60 TL, 15-16 yaşlarında çocuklara ise 25-30 TL yevmiye verildiği ve bazen de bu yevmiyelerini alamadıkları ifade edilmektedir. Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları bazı kentlerde bu sektöre işgücü sağlamanın bir yolu olarak yerel amele pazarından ayrı “amele pazarları” oluşmuş durumdadır. Örneğin, Antakya'da, Gaziantep'te, İzmir'de ve Konya'da ayrı yerlerde Suriyeli amele pazarı bulunmaktadır. Türkiye'nin her yerinde inşaatlarda çalışan birkaç Suriyeli mülteci görmek artık sıradan bir olgu haline gelmiş bulunmaktadır. Kimi illerde iş bulmayan Suriyeli mühendislerin bile inşaatlarda amelelik yaptığı söylenmektedir (Konya Yenigün, 31 Ağustos 2014). Yerlilerden daha düşük ücretle çalışacak işçi arayanlar açısından Suriyeli işçi pazarları önemli bir işlev görmektedir. İş kazalarının oldukça yoğun olduğu inşaat sektöründe Suriyeli işçilerin daha fazla iş kazasına maruz kalmaktadır. Nitekim gazetelerde inşaat kazalarında ölen Suriyeli işçi haberlerine sıkça rastlanmaktadır.

Öte yandan tarım sektöründe ise, yoğun bir Suriyeli nüfusa rastlanmaktadır. Suriyeliler, Antalya-Adana-Mersin-Şanlıurfa-Gaziantep bölgesinde yaygın olarak tarım sektöründe mevsimlik işçi olarak çalışmaktadır (Dedeoğlu, 2017). Türkiye'de artık kalıcı olma yolları açılan Suriyeliler, tarım sektöründe pek çok tarımsal ürünün üretiminde yerli işçilerin işlerini yerini almaya başlamış ve çok önemli bir emek kaynağı haline gelmiş durumdadır. Zaten zor olan mevsimlik tarım işçiliğinin çalışma şartlarının, yerli işçilerden daha az ücret alan ve her daim ücretlerini almadan işten atılma tehdidi ile yaşayan Suriyeli işçiler için çok daha ağır olduğu ileri sürülmektedir (Karataş, 13 Temmuz 2017). Çalışma sürelerinin ve ücretlerin, bölgeden bölgeye ve üründen ürüne fark ettiği mevsimlik tarım işlerinde Ankara'daki Suriyeli işçilerin 45 TL alıp 8 saat çalıştıkları, Suriyeli işçilerin emek arzının çok yoğun olduğu Akdeniz bölgesinde ise 25-30 TL karşılığında 10-12 saat çalıştıkları söylenmektedir. Antalya'daki seralarda, sebze ve meyve toptancı halinde ve diğer tarımsal faaliyetlerde çalışacak işgücü eksikliği nedeniyle ağırlıklı olarak Suriyelilerin çalıştırıldığı tespit edilmektedir. Aşağıdaki alıntı Antalya'daki durumu yansıtmaktadır.

“Antalya’da her gece sabaha karşı toptancı sebze ve meyve halinin önünde Suriyelilerden oluşan amele pazarı kuruluyor. Bu pazarda her gün 300-400 kişi toplanıyor. Tarım sektöründe işçi ihtiyacı olan bu pazara gelip istediği kişiyle anlaşılıp çalıştırılıyor. Kadınlara ortalama 40 lira, erkeklere 45 lira yevmiye veriliyor. Buna karşılık amele pazarı yerine amele çavuşları ile irtibat kurularak da işçi temin edilebiliyor. Eğer işçiyi amele pazarı yerine çavuş aracılığıyla temin ederseniz, işçi başına amele çavuşuna 5 lira komisyon ödeniyor.” (Hürriyet, 24.12.2014).

Son zamanlarda Suriyelilerin hayvancılıkla ilgili işlere ve çobanlık gibi işlerde istihdam edildikleri, ancak sürü yönetimini ve süt sağmayı bilmedikleri için genellikle yerli çobanlardan daha düşük ücret verildiği ifade edilmektedir.

Suriyelileri zorlu çalışma ve yoklukların şekillendirdiği hayat şartları beklerken, yerleştikleri bölgelerde işsizliğin daha da arttığı iddiasıyla yerli halkın huzursuz olduğu ve göçmenlere tepki gösterdiği belirtilmektedir. Mültecilerin çok düşük ücrete razı olmasının bir sonucu olarak yerli işçilerin işten çıkarılma tehlikesiyle karşı karşıya kalması, kimi kentlerde mülteci karşıtı ırkçı bir söylemin gelişmesine ve gerilimin artmasına neden olmaktadır. İzmir’de ayakkabıcılar sitesinde çalışan işçiler, kendi yerlerini almaya başlayan mültecilere tepkilerini, şikâyet dilekçesi toplayıp Emniyet’e teslim ederek gösterdikleri ileri sürülmektedir (Milliyet, 7 Mayıs 2013). Benzer bir durumun inşaat ve tarım sektörlerinde mevcut olduğu, her sabah amele pazarında rızkını bekleyen inşaat işçisinin söylediklerinden anlaşılmaktadır:

“Sabah saat 06.00 gibi kahvenin önünde hazır bulunuyoruz. Her gün iş olmuyor, ama bu saatlerde burada olmazsak, iş kalmıyor... Bu yıl Suriyeliler de buraya gelmeye başladı. Onlar da ekmeklerinin peşindeler biliyoruz ama ucuza çalışıyor olmaları nedeniyle tercih ediliyorlar. Vatandaş bizden bir kişi çalıştıracığına, onlardan iki kişiyi çalıştırmayı tercih ediyor.” (Yenigün Konya: 31 Ağustos 2014).

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin %45’i (1.4 Milyon) 18 yaşının altında çocuk ve gençlerden oluşmaktadır (UNCHR, 2017). Ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalan 10-12 yaşından büyük çocukların çok büyük bir kısmının okula gitmek yerine çalışmak zorunda kaldığı görülmektedir. 10 yaşın üzerinde çocuklar, kırsal bölgelerde tarla ve bahçelerde, özellikle kayısı, narenciye, sebze, Antep fıstığı ve pamuk gibi ürünlerin üretiminde ve hasadında yaygın olarak çalıştırılmaktadır (Dedeoğlu, 2017). Bu çocukların kentlerde ise, küçük işletmelerde ve merdiven altı atölyelerde, genellikle hazır giyim, gıda, inşaat ile tarım işçiliğinde, ayakkabı imalatında, yükleme ve boşaltma işlerinde ve otomobil tamirhanelerinde kötü şartlarda çalıştırılmaktadır. Kanunların tanıdığı haklardan ve sağladığı korumadan mahrum olan bu çocukların ağır işlere zorlandığı, kötü ve aşağılayıcı muameleye maruz kaldıkları, onurlarını ve şereflerini rencide eden söz ve davranışlara katlanmaktadır (Kaygısız, 2017). İstanbul’da Suriyeli çocukların hazır giyim atölyelerinde haftalık 200-250 TL, Adana ise 150-200 TL gibi çok az bir ücretle çalıştıkları görülmektedir (Emek ve Gül 11 Mayıs 2017). Ayrıca büyük kentlerde her köşe başında ve yollarda trafik ışıklarının bulunduğu noktalarda dilencilik yapan, su ve mendil satan Suriyeli çocuk görmek, sıradan bir manzara haline gelmiştir (Tarkan, 2016).

Öte yandan geçici koruma kapsamındaki girişim yeteneğine sahip olup ve az da olsa sermayesi bulunan Suriyelilerin, son yıllarda sıkça oturma izni aldıkları, illerde kendi işyerlerini açtıkları ve küçük çaplı kendi etnik ekonomilerini oluşturdukları gözlemlenmektedir. Büyük bir çoğunluğu kayıt-dışı olan bu işletmeler, çoğunlukla diğer Suriyeli işçileri istihdam etmektedirler. Bu küçük işletmeler, daha çok Suriyelilerin tükettiği gıda maddelerinin satıldığı bakkallar ve kendi ağız tatlarına uygun yemeklerin ve fast-foodların üretildiği lokanta ve büfelerin yanı sıra Suriye giyim tarzına uygun giysi satılan mağazalardan oluşmaktadır (Kaygısız, 2017). Özellikle İstanbul’da büfe ve lokanta işleten Suriyelilerin, belediyenin kendilerini sık sık denetlediği için mecburen ruhsat almak ve hijyen kurallarına az da olsa dikkat etmek zorunda kaldıkları ifade edilmektedir. Ancak sınır illerinde faaliyet gösteren işletmelerin büyük bir çoğunluğunun kayıt dışı olduğu ve belediyelerin bunlara tolerans gösterdiği belirtilmektedir (Lordoğlu ve Arslan, 2016).

4.1. Suriyeli Mültecilerin Emek Piyasalarına Etkisi

Suriyeli mültecilerin emek piyasaları üzerinde çok yönlü etkilerde bulunduğu işaretleri açık şekilde gözlemlenebilmektedir. Ancak bu etkiler bölgeler, sektörler, işkolları, meslek ve vasıf düzeyleri açısından farklılıklar arz etmektedir. Zira yukarıda belirtildiği üzere, Suriyeliler genellikle hazır giyim, tarım, gıda ve inşaat gibi emek yoğun ve vasıf düzeyi düşük olan sektörlerde çalışmaktadır. Suriyeli mültecilerin emek piyasalarına etkileri incelemenden önce “geçici koruma” kapsamında bulunan Suriyelilerin demografik yapısına bakmak ve Suriyeli işgücünün sayısını tahmin etmek gerekmektedir.

Aşağıdaki Tablo:1'den görüleceği üzere, geçici koruma kapsamındaki Suriyeli mültecilerin % 53.8'i erkek, % 46.2'si kadınlardan oluşmaktadır. Nüfusun en dinamik kısmı olarak 18-49 yaş grubu erkekler ve 18-24 yaş grubu kadınlar olarak alınabilir. Zira Suriyeliler arasında 24 yaş ve üstü kadınların evli ve çocuklu olmaları hasebiyle düzenli bir işte çalışma eğilmelerinin düşük olduğu, evde çalışacak bir erkek yoksa çalışmaktadır. Ayrıca 50 yaş ve üstü erkeklerin de çalışma çağında birkaç çocuğu varsa kendilerinin çalışmama eğiliminin ağır bastığı görülmektedir.

Tablo 1: 30.11 2017 Tarihi itibariyle Biyometrik Verileri Alınarak Kayıt Altına Alınan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.807.713	1.552.202	3.359.915
0-4	254.727	236.830	491.557
5-9	238.052	223.814	461.866
10-14	180.339	165.224	345.563
15-18	157.624	128.948	286.572
19-24	288.589	213.529	502.118
25-29	181.973	138.074	320.047
30-34	149.029	115.036	264.065
35-39	104.232	85.274	189.506
40-44	72.730	67.748	140.478
45-49	55.815	51.316	107.131
50-54	44.654	42.903	87.557
55-59	29.760	29.648	59.408
60-64	20.618	21.070	41.688
65-69	13.623	14.012	27.635
70-74	7.247	8.082	15.329
75-79	4.480	5.355	9.835
80-84	2.359	3.008	5.367
85-89	1.267	1.578	2.845
90+	595	753	1.348

Kaynak: Göç İdaresi , http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713

Dolayısıyla 24-49 birincil çalışma çağı nüfusu toplamı 1.018.054 kişi olup, toplam nüfusun % 30.3'nü oluşturmaktadır. Bunların 563.779'nu erkek (%16.7) ve 557.000'ni ise, kadındır (% 13.6). Bu yaş grubu erkeklerin, tamamının çalıştığı kabul edilebilir. Bu yaş grubunda kadınların büyük bir kısmı, evli ve çocuklu olduğu için düzenli bir işte çalışma eğilimleri oldukça düşüktür. 15-24 yaş grubu erkeklerin toplamı 306.213 (% 9.1), kadınların ise, 324.477'dir (%10.1). Bu grupta erkeklerin çok az bir kısmının eğitime devam ettiği, büyük bir çoğunluğunun çalıştığı varsayılabilir. 15-18 yaş grubundaki erkeklerin, çocuk işçi olarak çalıştığı kabul edilebilir. Öte yandan küçük yaşta evliliğin Suriyeliler arasında yaygın olmasının bir sonucu olarak kadınların bir kısmının evli olduğu ve çalışmadığı düşünülebilir. Dolayısıyla 15-24 ve 25-49 yaş grubu erkeklerin toplamı 869.992'dir. 15-24 yaş grubundan yaklaşık olarak 300.000 kadının çalışmak istediği varsayılırsa, geçici koruma kapsamındaki Suriyeli işgücünün 1.169.992 kişi olduğu söylenebilir. Bunların tamamının, istihdam edildiğini söylemek mümkün değildir. İyimser bir tahminle bunların yaklaşık % 50-60'nın (701.995 kişi) hâlihazırda istidam edildiği varsayılırsa, 600-700 bin civarında Suriyelinin emek piyasalarında bulunduğunu söylemek mümkündür (Kaygısız, 2017). Ancak 700 bin civarında Suriyelinin emek piyasalarına girmesi otomatik olarak bu sayıda yerli işçinin işsiz kalması anlamına gelmemektedir.

Tablo 2: 2016'da Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerlere Verilen Çalışma İzinlerinin İllere Göre Dağılımı

İl	Çalışan Sayısı
İstanbul	3.343
Gaziantep	1.903
Mersin	851
Hatay	812
Bursa	739
Kahramanmaraş	549
Konya	254
Adana	248
Ankara	240
Şanlıurfa	173
Diğer	1.155
Toplam	10.267

Kaynak: ÇSGB'2016'dan Aktaran İ. Kaygısız, (2017), Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasalarına Etkisi, FEV Dünyanda Ağustos 2017

Mültecilerin emek piyasalarını kayıt-dışılık, işsizlik, iş kazası ve meslek hastalıkları ve ücretler açısından etkilediğini söylemek mümkündür. Kayıt-dışılık açısından değerlendirildiğinde, her şeyden önce çalışma izninin verilmesinin çoğunluğu hâlihazırda kaçak olarak çalışmakta olan geçici koruma kapsamındaki

Suriyelilerin durumunu yasallaştırdığı ve bunların artık kayıtlı ekonomide çalıştıkları izlenimini verdiği söylenebilir. Nitekim Tablo 2'den de görüleceği üzere, geçici koruma statüsünde resmi izinle çalışanların sayısı 10.000 civarında kalmıştır. Çalışma izinlerinin sadece mültecilerin kayıtlı oldukları illerde geçerli olması, % 10'luk kota ve izin prosedürünün karmaşık olması sebebiyle işsizliğin yüksek ve iş olanaklarının kısıtlı olduğu küçük illerde, kayıtlı Suriyelilerin iş bulmalarını imkânsız hale getirmektedir. Bu kişilerin pek çoğu iş bulmak maksadıyla iş imkânlarının fazla olduğu başka şehirlere (özellikle İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi) yönelmektedir. Bu şehirlerde iş bulmaları halinde teknik olarak kayıtlı çalışmaları mümkün değildir. Ayrıca küçük ve merdiven altı işletmelerin genellikle işgücünün tamamını veya bir kısmını kayıt dışı istihdam etme eğilimlerinin yüksek olması, Suriyeli mültecilerin kayıtlı oldukları illerde bile kayıtlı çalışma imkânlarını büsbütün yok etmektedir. Dolayısıyla geçici korumanın gereği olarak yasal olarak çalışma izni verilmesi, Suriyelilerin kayıt-dışı statülerini etkilememiştir. Suriyelilerin genellikle kayıt-dışı işletmelerde, geçici ve istikrarsız işlerde, ağır ve tehlikeli işlerde, ağır çalışma şartlarında ve muhtemelen asgari ücretin altında ücretle çalışmaya devam ettikleri değerlendirilmektedir. Sonuç olarak geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin, Türkiye'de emek piyasalarının kronik hastalığı olan kayıt-dışılığı daha da arttırmış olduğu ve emek piyasalarındaki güvencesiz ve korumasız çalışma eğilimini kuvvetlendirdiği söylenebilir.

İşsizlik açısından Suriyelilerin etkileri değerlendirildiğinde, ilk bakılıştta 700.000 civarında bir işgücünün emek piyasalarına girmesinin zaten yüksek olan işsizliği artıracak ve benzer işgücü özelliklerine sahip pek çok kişiyi de işsiz bırakacağı açıktır. Ancak eksik kapasite ile çalışan ve emek arzının yetersiz olduğu bazı sektörlerde, bu yeni emek arzının, işsizliği artırması ve mevcut işçileri de işsiz bırakması söz konusu olmayabilir. Zira kapasite artışına paralel olarak istihdam artışı da mümkün olabilir ve bu durumda mültecilerin istihdam edilmesi kimseyi etkilemeyecektir. Nitekim son yıllarda Türkiye'de tekstil-hazır giyim, metal imalatı ve ayakkabı üretiminde, hem vasıflı ve hem de vasıfsız işgücü açığı bulunduğu ve işletmelerin yeterince çalıştıracak işçi bulmadıkları bu sektörlerin yöneticileri tarafından dile getirilmektedir. Nitekim Hazır Giyim İşverenleri Derneği Başkanı bir gazeteye verdiği mülakatta şunları söylemektedir:

"...[Ö]zellikle Marmara'da vasıfsız işçi sıkıntımız var. Çorlu, Çerkezköy, Kocaeli'nde vasıfsız işçi bulmakta zorlanıyoruz. Sadece hazır giyim sektörü de değil, demir çelik başta olmak üzere imalat sanayinde birçok sektör vasıfsız işçi bulmakta zorlanıyor". (Özkan, 2.11.2014).

İmalat sektörünün diğer temsilcileri de, benzer kaygıyı dile getirmektedir.

"TİB başkanı Büyükeksi, bugün üretimde çalıştıracak ara eleman değil, vasıfsız işçi dahi bulamıyoruz. Kimse üretimde çalışmak istemiyor diyerek adeta isyan ediyor." (Haber 7, 01.11.2017).

Öyle ki, bir Başbakan yardımcısı vasıfsız işgücü açığına dikkate çekmekte ve bazı sektörler için Suriyeli işçilerin önemine vurgu yapmaktadır.

"Şu anda Kahramanmaraş'ta, Adana'da, Osmaniye'de, Gaziantep'te hatta Ankara'da Ostim'de birçok ilde eğer Suriyeliler olmazsa düz işçilik yapan yok. Fabrikalarımız durur" (Yeniçağ Gazetesi, 05.07.2017).

İmalat sektöründe mevcut olan vasıfsız işgücü açığının temel nedeni, Türkiye'de son yıllarda hizmet sektörünün hızlı gelişmesidir. İşgücünün cari ücret düzeyi üzerinden imalat sektöründe kirli, pis ve fiziksel çaba gerektiren işlerde çalışmak yerine hizmet sektöründe nispi olarak daha az fiziksel çaba gerektiren ve insani etkileşime izin veren güvenlik görevliliği, kasiyerlik ve garsonluk gibi işleri tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır (Dünya, 17 Kasım 2017). Bu durum, hizmet sektörünün gelişmiş olduğu iller için söz konusudur. Şüphesiz bu durum, 1960'lı yıllarda Almanya'ya giden ve Alman işçilerinin yapmak istemedikleri kirli ve pis işleri yapan Türk işçilerinin durumunu hatıra getirmektedir (Çelik, 2014). Bu şartlar altında Suriyeli mültecilerin en azından imalat sektöründe yerli işçilerle rekabet etmedikleri ve onların işlerini ellerinden almadıklarını söylemek mümkün görünmektedir.

Bununla birlikte inşaat ve tarım sektörleri için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Zira bu iki sektörde de iş, mevsimlik ve düzensizdir. Büyük kentlerde hazır giyim sektöründe iş bulmayanlar, genellikle günübirlik çalışmak için inşaat sektörüne, tarım sektörünün gelişmiş olduğu güney illerinde ise, tarım sektörüne yönelmektedir. Bu sektörlerde, çok sayıda yerli işçi de mevcuttur. Böylesi bir durumda Suriyeli mülteciler ile yerli tarım işçileri arasında rekabet, kaçınılmaz gözükmektedir. Kayıt-dışılığın yaygın olduğu bu sektörlerde yaş, cinsiyet ve vasıf durumuna bakılmaksızın çok sayıda yerli işçinin işinden olduğunu ve ücretlerinin de önemli ölçüde düştüğü anlaşılmaktadır (Del Carpio and Wagner, 2015). Nitekim Suriyelilerin emek piyasalarına etkisi ile ilgili olarak yapılmış bazı çalışmalar, Suriyelilerin kayıt-dışı emek piyasalarına girmesi ile birlikte ücretlerin % 4 oranında düştüğünü göstermektedir (Balkan ve Tümen, 2016). Suriyeli mültecilerin

bu piyasalarda binlerce işçiyi işinden ettiğini ileri sürmektedir (Ceritoğlu Vd. (2015). Bu durum, işsizliğin yüksek olduğu ve artış gösterdiği Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları illerde vatandaşların Suriyelilere bakışını da yansıtmaktadır. Nitekim 2014’de yapılan bir araştırmada “Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadır” önermesine Adana, Gaziantep, Hatay, Mardin, Şanlıurfa ve diğer güney illerinde destek, yaklaşık % 70 civarındayken Türkiye genelinde bu oran, % 56,1’dir (Erdoğan, 2014).

Buna ek olarak 3.5 milyona yakın Suriyelinin gelir düzeyleri düşük de olsa da, tüketici ve pazar oldukları unutulmamalıdır. Daha yüksek tüketim, aynı zamanda daha çok üretim ve istihdam demektir. Bu da Suriyeli mültecilerin, ister kendi paraları ile isterse yardım kuruluşları aracılığı ile bir takım ihtiyaçlarını gidererek tüketim yapması, her hâlükârda istihdam artışına pozitif katkı yapacağı açıktır. Dolayısıyla kimi sektörlerde Suriyelilerin yerli işçilerin işsiz kalmasına neden olduğu kadar, tüketici olarak önemli sayıda yeni istihdam yaratıklarını söylemek mümkündür.

Öte yandan Suriyeli işçilerin oluşturduğu yedek işçi ordusu, vasıfsız işçi teminin de sıkıntı çeken kayıtlı işletmeleri için de önemli bir emek kaynağıdır. Bu tip işletmelerin, Suriyeli işçi çalıştırma potansiyeli bulunmaktadır. Çalışma izni prosedürünün pahalı ve uzun olması, % 10 kota uygulaması ve özellikle hazır giyim sektöründe marka firmaların çok sık denetime tabi tutulmaları nedeniyle Suriyeli işçi çalıştırmak fazla tercih edilmemektedir. Nitekim yukarıda belirtildiği gibi, 2016 yılında geçici koruma kapsamında sadece 10 bin Suriyeli işçiyi çalışma izni verilmiştir.

Şimdilik kayıtlı sektöre yönelik olarak Suriyelilerin fazla bir etkisinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle Suriyelilerin, resmi işsizlik oranları ve ücretler üzerindeki etkisi mevcut değildir. Lakin zaman içerisinde prosedürün oturması ve riskin azalması, bu firmaları Suriyeli yedek işçi ordusuna yararlanmaya teşvik edebilir (Balkan ve Tümen, 2016; Akgündüz ve diğerleri, 2015). Kayıtlı olan bu işletmelerin Suriyeli işçi çalıştırmaya yönelmesi, emek piyasaları açısından önemli sonuçlar doğurabilir. Zira daha düşük ücret ve çalışma şartlarını kabul etmeye hazır, örgütlenme kültürü ve deneyimi olmayan bu işçiler kayıtlı sektör gelinde ücretler ve çalışma standartları üzerinde aşağı doğru bir baskı “dibe doğru yarış”ın başlatması ile ücretlerin düşmesi ve yerli işçilerin işsiz kalması ve çalışma şartlarının kötüleşmesi söz konusu olabilecektir. Ayrıca kayıtlı sektörlerde ücret yapısının bozulması, sendikalaşma eğiliminin düşmesi ve işçilerin bazı kazanımlarını kaybetmesi de mümkündür (Çelik, 2014).

5. SONUÇ

Türkiye son çeyrek asırda göç alan ülke olmaktan çıkıp göç veren bir ülke haline gelmesinin ardından 7 yıldır devam eden bir mülteci akınına sahne olmaktadır. Suriye’de iç savaşın başlaması ile birlikte, Türkiye’ye sığınan mülteci sayısı 3.359.991 bulmuştur. Başlangıçta Suriye’de savaşın kısa sürede sona ereceği düşünüldüğünden, Türkiye’ye sığınanlara hiçbir hukuki anlam taşımayan misafirlik statüsü verilmiştir. Ancak Suriyeli sığınmacıların uzun yıllar Türkiye kalacağı anlaşılınca da, yasal bir düzenleme ile geçici koruma verilmiştir. Bu statü onlara sağlık, eğitim ve emek piyasalarına erişim ve istekleri dışından ülkelerine geri gönderilememe hakkı vermektedir. Suriyeliler ilk iki haklarını hemen kullanırken emek piyasalarına erişim hakkına yönelik düzenleme Ocak 2016’da yürürlüğe girmiştir. Böylece Suriyelilere emek piyasalarına erişim hakkı verilmiştir.

Bu büyükte bir mülteci akınının, ekonomik, sosyal ve politik dengeleri sarsması ve devasa güvenlik sorunlarına neden olması beklenir. Nitekim bu kadar mültecinin aniden Türkiye’ye gelmesi, önce sınır kentlerine sonra da bütün büyük şehirlere yayılması, yokluk ve yoksunluk içindeki bu insanların tam bir dram yaşamalarına neden olurken, bir yandan da mültecilerin yoğun olarak yaşadığı kentlerde gerilim artmıştır. Ancak toplumun hoşgörüsü ve mazlumlara yardım etme arzusu ile ekonominin güçlü olması, mülteci akını ekonomik, sosyal ve politik düzeni sarsacak boyutlara ulaşmasını önlemiştir.

Öte yandan Suriyelilere çalışma izni verilinceye kadar olan süre içinde, büyük bir kısmı çalışmak zorunda oldukları için ağırlıklı olarak küçük ölçekli ve merdiven altı işletmelerde kayıt dışı olarak çalışmak zorunda kalmıştır. Bu durum zaten ciddi bir sorun olan yabancı kaçak işçilik, kayıt dışılık ve çocuk işçiliği gibi kronik sorunlar korkunç boyutlara ulaşmasına yol açmıştır. Nihayet geçici koruma kapsamında Suriyelilere Ocak 2016’da çalışma izni verilmiştir. Ancak emek piyasalarında dengeleri sarması ve yerli işçileri işsiz bırakması ihtimali dikkate alınarak bu izinin mültecilerin oturma izni için kayıtlı oldukları illerle ve Suriyeli işçi sayısı yerli işçilerin % 10’u ile sınırlandırılmıştır. Ücretler genel düzeyini muhafaza etmek için bu işçilere asgari ücret daha düşük ücret ödenemeyeceği hükmüne bağlanmıştır.

Bununla birlikte, mültecilerin demografik yapısı yaklaşık 600-700 bin civarında Suriyeli mültecinin ve çocuk işçinin emek piyasalarına girdiğini göstermektedir. 2016 Ocak ayına kadar Suriyeliler kaçak olarak çalışmıştır.

Çalışma izni verildikten sonra oturma izni verilen pek çok şehirde yeterince iş olmadığına Suriyeliler büyük şehirlere akın etmesi ile verilen resmi çalışma izinleri son derece sınırlı kalmıştır. Sonuç olarak, çalışma izinin anlamı kalmamıştır. Dolayısı ile Suriyelilere verilen çalışma izinin gerçekçi bir bakış açısıyla geçirilmesinde yarar vardır.

Bununla birlikte emek piyasalarına etkisi sektörler açısından değerlendirildiğinde, genellikle vasıfsız işçi olarak istihdam edilen Suriyelilerin hemen hemen her sektörde görmek mümkündür. Ancak bunların emek piyasalarına etkisi bölgeden bölgeye sektörden sektöre ve farklılık göstermektedir. Öncelikle yerli işgücünün hizmet sektörüne kayması nedeniyle yetersiz vasıfsız emek arzından muzdarip olan imalat ve hazır giyim sektörlerinde Suriyeliler yerli işçilerle rekabet etmedikleri için onların istihdamını olumsuz etkilememektedir. Ancak büyük ölçüde kayıt dışılığın hüküm sürdüğü tarım ve inşaat sektörlerinde ise, özellikle Güney illerimizde, Suriyeli işçiler yerli işçilerin rekabet etmektedir. Bu rekabetin yerli işçilerin hem istihdamını hem de ücretlerin olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Nitekim bu illerde Suriyelilerle yerle halk arasında gerilim arttığı, yer yer infiale sebep olduğu bilinmektedir. Kısaca Suriyeli mültecilerin emek piyasalarına kontrolsüz bir şekilde girmesi, zaten kırılğan olan emek piyasalarındaki baskıları artırarak çalışma şartlarının kötüleşmesine, ücretlerin düşmesine, çocuk işçiliğın ve kayıt dışılığın dramatik bir şekilde artmasına yol açmıştır.

Şimdilik kayıtlı sektörde sayı itibariyle az olsa da zaman içinde Suriyeli işçilerin sayısının artması, bu sektörde ücret yapısının bozulması, sendikalaşma eğiliminin düşmesi ve işçilerin kimi kazanımlarını kaybetmesi söz konusu olabilir. Bu da kayıtlı işletmelerde çalışma barışını sektöre ugratabilir. Bundan dolayı Yönetmelikte belirtilen % 10 kota uygulamasının düzenli olarak kontrol edilmesi hayati önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Akgündüz, Y.; Van den Berg, M. & Hassink, W. H. (2015). The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey. IZA Discussion Paper No 8841.

Balkan, Binnur and Tumen, Semih (2016) Immigration and Prices: Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugee in Turkey. TCMB Working Paper No: 16/01.

BHRRRC, (2016), Syrian Refugees in Turkish Garment Supply Chains: An Analysis of Company Action to Address Reports of Serious Exploitation and Abuse". Briefing Note.

<https://business-humanrights.org/sites/default/files/160131%20Syrian%20Refugee%20Briefing%20FINAL.pdf>

Ceritoglu, E.; Yunculer, G.; Burcu, H.; Torun, H. & S. Tumen (2015). The Impact of Syrian Refugees on Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi Experimental Design. IZA Discussion Paper No. 9348.

Çelenk, Tepkiler şiddete dönüşebilir, Posta 26 01.2015.

Candan M. (2007), Kayıt dışı İstihdam ve Yabancı kaçak istihdam: Toplumuz Üzerindeki Ekonomik ve Sosyal etkileri. İş-Kur Uzmanlık Tezi.

Çetin, İ. (2016). "Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği, Gaziantep University Journal of Social Sciences. Cilt 15, Sayı 4.

Çetingüleç, M. (2016). "Turkey Grants Syrians right to Work, but is it too Little , too late? Al-monitor: The Pulse of The Middle East. <https://www.al-monitor.com/pulse/ originals/2016/01/turkey-syrian-refugees-granted-right-to-work.html>

Coşan, B. (2013). Savaştan kaçan Suriyeliler, sigortasız olarak tekstil atölyelerinde çalıştırılıyor, 23. 10. 2013 Hürriyet.

Dünya, 17 Kasım 2017, Fabrikada çalışmak yerine plazada güvenlikçi oluyorlar,

<https://www.dunya.com/gundem/fabrikada-calismak-yerine-plazada-guvenlikci-oluyorlar-haberi-391524>

Erdoğan, M.M. (2014).Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum, Hacettepe Üniversitesi, Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi: Ankara

EGM, (2015). Yasadışı Göç ve Göçmen Kaçakçılığı <http://www.egm.gov.tr/Sayfalar/yasadisi-goc-ve-gocmek-kacakciligi.aspx>

- İçduygu A. (2017).“Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin İşgücü Piyasası Entegrasyonu: Mültecilikten Göçmenliğe. Göç Araştırmaları Dergisi Vol. 3. sayı 1.pp. 12-35.
- İçduygu, A. (2016). “Turkey: Labour Market Integration and Social Inclusion of Refugees”, EP, Directorate General For Internal Policies Policy Department A: Economic and Scientific Policy, IP/A/EMPL/2016-13.
- Gaziantep Haber, Gaziantep’te Suriyelileri İstemiyoruz. 6 Temmuz 2014
- Haberexpres (14.05.2015). Suriyelilerin 'Amele' Pazarı.
- Karataş, A. 13.Temmuz 2017 “Suriyeli Tarım işçileri En Düşük Ücret ve Ek Kötü Koşullar” <https://journo.com.tr/turkiye-tarlalarinda-suriyeli-isciler>.
- Kızıl, C. (2016). “Turkey’s Policy on Employment of Syrian Refugees and its Impact on the Turlish labour Markets”, D. Eroğlu, Loen, J.H. ve Sirkeci, I (der), Turkish Migtaion Selected Papers. London: TPL.
- Konya Yenigün, 31 Ağustos 2014; Suriyeli Mültecileri Amale oldu.
- MAZLUMDER, (2013).Türkiye’de Suriyeli Mülteciler: İstanbul Örneği. http://istanbul.mazlumder.org/webimage/suriyeli_multeciler_raporu_2013.pdf
- ORSAM, (2015). Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Etkileri, Rapor No:195. Ankara.
- Özkan, F. (02.11.2015). Vasıfsız işçi bulamıyoruz Suriyeliler bize ilaç olacak Akşam,
- Toksöz,G.; S. Erdoğan, & S. Kaşka. (2012). Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İş Gücü Piyasasındaki Durumları, IOM.